

КЛАСТЕРНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ТУРИЗМУ**Сорочан В.О.**Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені М.І. Туган-Барановського

В статті розглянута кластерна модель розвитку промислового туризму. Визначено основні умови формування кластерної моделі розвитку промислового туризму. Відзначено основні об'єкти промислового туризму та суб'єкти кооперації, які можуть бути задіяні до кластерної моделі розвитку промислового туризму. Відповідно, у статті представлена структура кластера промислового туризму. Обґрунтовано, що кластерна модель розвитку промислового туризму – це модель співробітництва підприємств, сконцентрованих за географічною ознакою, діяльність яких спрямована на розвиток промислового туризму. Визначено, що всі елементи, кластерної моделі є обов'язковими, а склад її учасників може розширюватися залежно від щільності зв'язків підприємств і підтримувальних галузей.

Ключові слова: кластер, кластерна модель, кластерний підхід, кластерна структура, розвиток, туристична діяльність, промисловий туризм.

Постановка проблеми. У сучасних умовах одним з багатообіцяючих напрямків дослідження та моделювання розвитку туристської діяльності є кластерний підхід. Туризм побудован на взаємозв'язку підприємств, різних галузей національної економіки, що забезпечує умови створення мережових структур – кластерів, а в теорії – появи нової методології, в тому числі, кластерного моделювання. Під терміном моделювання (simulation) мається на увазі імітація ситуації з метою її дослідження або дослідження процесів і станів за допомогою їх реальних і ідеальних моделей [2]. Кластерне моделювання в дослідженнях туристських процесів поки що не знайшло належного застосування. Що стосується теорії, яка пов'язана з кластерним моделюванням розвитку видів туризму, то вона знаходиться в самій початковій стадії формування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне обґрунтування кластерний підхід отримав в роботах М. Портера [4, 5]. Йому належить визначення кластера, під яким розуміється група географічно сусідніх взаємопов'язаних компаній і пов'язаних з ними організацій, що діють у визначеній сфері і характеризуються спільністю діяльності і взаємодоповнюючих один одного. Обґрунтована Портером [4] теорія національної, регіональної та місцевої конкурентоспроможності, що поставила до центру уваги кластерну модель господарювання, практично одразу була схвалена і взята на озброєння економістами-теоретиками і практиками усіх сфер економіки.

Вперше у фаховій літературі поняття туристичних кластерів обґрунтував Соколенко С.І. [6-7], екотуристичних кластерів – Стеченко Д.М. [8-9] та Андрущенко К.А. [10]. Так, група науковців Семенов В.Ф., Мозгальова В.М., Давиденко І.В. [14] досліджують, так звану, рекреаційну кластерну модель, як форму територіальної організації туристичних підприємств, що стимулює економічне зростання регіону. Гонтаржевська Л.І. [12-13] розглядає туристичний кластер, обґрунтовуючи науково-практичні засади його впровадження як форми організації туристичної діяльності національних підприємств. Басюк Д. [11] досліджує практичні аспекти ефективності функціонування туристичного кластеру як фактору підвищення конкурентоспроможності туристичного продукту міста Кам'янець-Подільського.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Щодо промислового туризму, то поки що не має методики організації його кластерних структур та кластерних моделей, через що дослі-

дження та практична реалізація теоретичних пропозицій кластерів на різних ієрархічних рівнях – регіональних, локальних – проводяться на основі узагальнених окремих публікацій зарубіжних та вітчизняних авторів.

Власне, авторське наукове бачення розв'язання питання щодо формування кластерної моделі розвитку промислового туризму представляє актуальність цієї публікації.

Метою статті є надання розробка теоретичного, методичного та організаційного забезпечення кластерної моделі розвитку промислового туризму.

Головна мета роботи. Необхідність досягнення поставленої мети обумовлює важливість вирішення наступних завдань:

дослідження кластерів у промисловому туризмі; визначення співучасників кластеру, діяльність яких спрямована на розвиток промислового туризму;

формування структури кластерної моделі розвитку промислового туризму.

Виклад основного матеріалу. Кластерна модель не є новою в економічних дослідженнях. Так, відомий економіст А. Маршалл [16] ще наприкінці XIX ст. ідентифікував текстильний кластер у районі Манчестера та кластер металообробки у Шеффільді. Щодо індустрії туризму, то свій розвиток застосування кластерного підходу отримало порівняно недавно [18, с. 33]. Так як туристична індустрія – це міжгалузевий господарський комплекс, інтегрована система галузей, видів діяльності та виробництв, об'єднаних спільною метою та суспільним призначенням – задовольняти потреби населення у туристичних послугах [17, с. 9], вона може об'єднувати суміжні галузі та інституції для створення туристичного кластера.

Слід відзначити, що умовою для формування туристичного кластеру є територіальна концентрація підприємств та організацій, що входять до нього [1, с. 6]. В свою чергу, умовами для розвитку промислового туризму є: наявність індустріально-туристичних ресурсів; достатність розвитку туристичної інфраструктури; достатній рівень сервісу; укомплектованість туристичної сфери висококваліфікованими кадрами; наявність туристичних підприємств, що організовують індустріально-туристичні маршрути; достатній розвиток інформаційного забезпечення туристичного бізнесу; забезпечення повної безпеки туристів; змістовна рекламна кампанія та наявність інноваційних наукових розробок індустріально-туристичної тематики [15]. Відповідно, кількість об'єктів промислової та туристичної індустрії, їх різноманітність

та концентрація, а також організації та підприємства, основна діяльність яких спрямована на розвиток промислового туризму, створюють умови для формування кластерів промислового туризму на окремій території.

Таким чином, слід відзначити основні об'єкти промислового туризму, до яких відносять: заводи та фабрики, шахти та кар'єри, промислові споруди та обладнання (діючі й такі, що не використовуються); військові об'єкти, які виведено з під управління та керування Міністерства оборони України чи інших військових формувань; об'єкти цивільної оборони, що не використовуються за призначенням; об'єкти транспортного комплексу та зв'язку (діючі й такі, що не використовуються); виставки та музейні комплекси (експонати) промислових, транспортних, військових об'єктів, об'єктів цивільної оборони; об'єкти науково-дослідницької сфери, які не використовуються за призначенням чи не підпадають під категорію з обмеженим доступом.

Суб'єктами кооперації, які входять до складу кластеру, є: місцеві органи влади та управління; адміністрації об'єктів промислового туризму; туристичні агенції та готелі; транспортні компанії; страхові компанії та рекламні агенції; підрозділи МНС; охоронні структури; виробники спеціального одягу та приладів; ремонтно-відновлювальні організації; навчально-освітні заклади; установи торгівлі та харчування; організації (оператори) із забезпечення зв'язку, видавництва та картографії.

Логічну схему структури кластеру промислового туризму зображено на рис. 1.

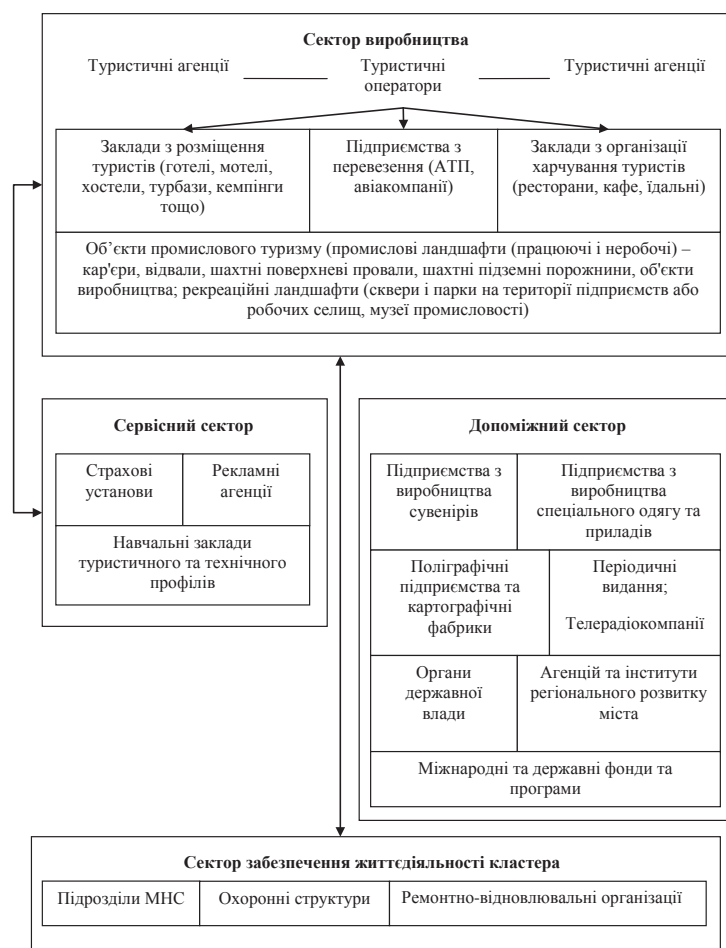

Рис. 1. Кластерна модель розвитку промислового туризму

Джерело: розроблено автором

У структурі кластеру доцільно виокремити чотири основних сектори: сектор виробництва; сервісний сектор; допоміжний сектор; сектор забезпечення життєдіяльності кластера.

Сектор виробництва об'єднує туроператорів та туристичні агенства, заклади з розміщення туристів (готелі, мотелі, кемпінги тощо), підприємства з перевезення туристів (автотранспортні підприємства, авіакомпанії), заклади з організації харчування туристів (ресторани, кафе, їдальні) та основні об'єкти промислового туризму (промислові ландшафти (працюючі і неробочі) – кар'єри, відвали, шахтні поверхневі провали, шахтні підземні порожнини, об'єкти виробництва; рекреаційні ландшафти (сквери і парки на території підприємств або робочих селищ, музеї промисловості)). Отже, цей сектор охоплює підприємства, які безпосередньо виробляють і реалізують туристичні послуги.

Сервісний сектор об'єднує страхові установи та рекламні агенції, навчальні заклади туристичного та технічного профілів. Підприємства сервісного сектору надають різноманітні послуги (фінансові, освітні, посередницькі) ключовим підприємствам кластера.

Допоміжний сектор, по-перше, включає різноманітні підприємства з виробництва сувенірів, виробництво спеціального одягу та приладів, специфічні для певної місцевості; по-друге, поліграфічні підприємства, картографічні фабрики, періодичні видання, телерадіокомпанії; по-третє, органи державної влади, агенції регіонального розвитку, міжнародні та державні фонди і програми.

Сектор забезпечення життєдіяльності туристичного кластера пов'язує між собою окремі сектори та підприємства туристичного кластера, забезпечуючи координацію їх діяльності. До його складу входять підрозділи МНС, охоронні структури, ремонтно-відновлювальні організації.

Кластерна модель розвитку промислового туризму спрямована на:

- об'єднання можливостей і потужностей підприємств-партнерів, створення спільного туристичного продукту;
- участь у розробці програм і проектів розвитку промислового туризму;

- розвиток мережі поширення рекламних матеріалів, організацію і проведення заходів, які популяризують міста як промислові туристичні центри на зовнішніх і внутрішніх ринках туристичних послуг;

- сприяння пошуків ділової кваліфікації і підвищенню професіоналізму керівників, членів кластера та інших спеціалістів, розвитку їх ділового партнерства, визначення потреби в спеціалістах і професійно підготовлених кадрах;

- поширення набутого досвіду шляхом організації туристичних виставок, ярмарок, конференцій тощо.

Висновки і пропозиції. По-перше, було визначено, що функціонування кластерної моделі розвитку промислового туризму неможливе без її елементів. Відповідно, структуру кластерної моделі складають чотири сектори: сектор виробництва, сервісний та допоміжний сектори, сектор забезпечення життєдіяльності кластера. Всі елементи, що вхо-

дять до відповідного сектора кластерної моделі є обов'язковими. Залежно від щільності зв'язків підприємств і підтримувальних галузей, рівня сформованості кластерної моделі склад її учасників може розширюватися.

По-друге, визначено, що кластерна модель розвитку промислового туризму спрямована на встановлення вигідних взаємозв'язків, які роблять учасників кластера сильнішими порівняно з тими підприємствами, які працюють поодиночки.

Список літератури:

1. Борода М. Кластерний аналіз економіки Кривого рогу // М. Борода, О. Жолудь / Проект РЕОП, м. Кривий Ріг. – 2014. – 43 с.
2. Туристский терминологический словарь: Справ-метод. пособ. / Авт.-сост. И. В. Зорин, В. А. Квартальнов. – М.: Советский спорт, 1999. – 664 с.
3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» від 18 листопада 2003 р. № 1282-IV.
4. Porter M. E. The Competitive Advantage of Nations / M. E. Porter – The Mac Millan Press Ltd 1990. – 855 p. 3. Porter M. E. On Competition / M. E. Porter. – Harvard Business Review Book 1998. – 485 p.
5. Портер М. Конкуренция / М. Портер [Пер. с англ.]. – Москва: Издательский дом «Вильямс», 2001. – 495 с.
6. Соколенко С. І. Перспективи зростання економіки України на основі інноваційних кластерів / С. І. Соколенко // IV Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток інноваційних кластерів в сучасних умовах реструктуризації економіки», м. Севастополь, 31.05-03.06.2009 г. // <http://ucluster.org/sokolenko/2008>
7. Соколенко С. І. Кластери в глобальній економіці / С. І. Соколенко. – До.: Логос, 2004. – 848 с.
8. Стеченко Д. М. Наукова сутність процесу кластеризації в сфері туризму // Д. М. Стеченко / Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – С. 376-380.
9. Стеченко Д. М. Кластеризація підприємств в умовах формування конкурентного середовища // Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць / Київський нац. ун-т м. Тараса Шевченка, 2003. – Вип. 2. – С. 135-144.
10. Андрущенко К. А. Наукові аспекти створення екотуристичних кластерів на Черкащині / К. А. Андрущенко, Д. М. Стеченко // Вісник ДІТБ – Донецьк, 2004. – № 8. – С. 69-71.
11. Басюк Д. Кластерна модель як фактор підвищення конкурентоспроможності туристичного продукту міста Кам'янець-Подільського // Економіст. – 2008. – № 10. – С. 40-42.
12. Гонтаржевська Л. І. Зовнішньоекономічна діяльність туристичних підприємств України: Дис. канд. екон. наук: 08.05.01 / Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України. – К., 2006. – 201 с.
13. Гонтаржевська Л. І. Ринок туристичних послуг в Україні: Навчальний посібник / Гонтаржевська Л. І. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2008. – 180 с.
14. Семенов В. Ф., Мозгальова В. М., Давиденко І. В. Регіональний рекреаційний кластер у контексті структурної перебудови економіки регіону // Регіональна економіка. – 2006. – № 3. – С. 78-89.
15. Пацюк В. С. Територіальна організація індустріального туризму Криворіжжя: автореф. дис. канд. геогр. наук: 11.00.02 / В. С. Пацюк; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 24 с.
16. Marshall A. (1920). Principles of Economics: An Introductory Volume. Macmillan & Co.
17. Любіцева О. О. Геопросторова організація туристичного процесу: автореф. дис. на здобуття ступеня докт. геогр. наук: спец. 11.00.02 / О. О. Любіцева. – Київський національний університет ім. Шевченка. – К., 2003. – 29 с.
18. Бакуменко О. А. Теоретические аспекты реализации кластерного подхода в индустрии туризма // О. А. Бакуменко / Вестник ПсковГУ, Серия «Экономические и технические науки» № 4, 2014 г. – 33-44 с.

Сорочан В.О.

Донецкий национальный университет экономики и торговли имени М.И. Туган-Барановского

КЛАСТЕРНАЯ МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННОГО ТУРИЗМА

Аннотация

В статье рассмотрена кластерная модель развития промышленного туризма. Определены основные условия формирования кластерной модели развития промышленного туризма. Выделены основные объекты промышленного туризма и субъекты кооперации, которые могут быть задействованы к кластерной модели развития промышленного туризма. Соответственно, в статье представлена логическая схема структуры кластерной модели развития промышленного туризма. Обосновано, что кластерная модель развития промышленного туризма – это модель сотрудничества предприятий, сконцентрированные по географическому признаку, деятельность которых направлена на развитие промышленного туризма. Отмечено, что все элементы кластерной модели являются обязательными, а состав ее участников может расширяться в зависимости от плотности связей предприятий и поддерживающих отраслей.

Ключевые слова: кластер, кластерная модель, кластерный подход, кластерная структура, развитие, туристическая деятельность, промышленный туризм.

Sorochan V.O.

Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhailo Tugan-Baranovsky

CLUSTER MODEL OF INDUSTRIAL TOURISM DEVELOPMENT

Summary

The article describes a cluster model of industrial tourism development. The basic conditions for the cluster model formation of industrial tourism development are established. The main objects of industrial tourism and subjects of cooperation, which can be used to cluster model of industrial tourism development, are specified. Accordingly, a logic structure for the cluster model of industrial tourism development is presented in the article. The cluster model for the industrial tourism development is a model of cooperation of geographically concentrated enterprises with a focus on the industrial tourism development. The study showed that all elements of the cluster model are required, and the composition of its members can be extended depending on the closeness of links between enterprises and supporting industries.

Keywords: cluster, cluster model, cluster approach, cluster structure, development, tourism, industrial tourism.